

Ks. BARTOSZ TROJANOWSKI*

KWERENDA PRZED SAKRAMENTEM
CHRZTU ŚWIĘTEGO.
KWESTIE TEOLOGICZNO-PRAWNE

PRELIMINARY RESEARCH BEFORE THE SACRAMENT OF BAPTISM.
THEOLOGICAL AND LEGAL ISSUES

Abstract: The legislator requires that when in doubt as to whether someone has been baptized or whether his baptism is valid, a careful examination should be carried out before the conditional administering of the sacrament of baptism. In pastoral practice such examination is called the pre-baptism preliminary research. It has its justification not only in the requirements of the canon law but above all in theology. Theological teaching of a sacramental nature causes that the three sacraments once received cannot be repeated due to the previously defined character. That is why, the provisions of the canon law, in case of doubts, demand a thorough examination as to the facts.

Keywords: baptism, pre-baptism preliminary research, conditional baptism, sacramental nature, baptismal registers.

Kwerenda przed chrztem to dochodzenie, które duszpasterz przeprowadza w celu stwierdzenia, czy kandydat do sakramentu nie był już wcześniej ochrzczony. W przypadku, kiedy osoba twierdzi, że przyjęła chrzest, ale nie może tego udowodnić, badanie to ma sprawdzić ten stan rzeczy oraz zweryfikowanie ważność przyjętego sakramentu. Chociaż kwerenda jest procedurą, która ma zarówno

* Ks. Bartosz Trojanowski – absolwent Papieskiego Uniwersytetu Santa Croce w Rzymie (teologia dogmatyczna) oraz Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie (prawo kanoniczne).
Orcid: 0000-0003-0158-1647.

podstawy prawne, jak i teologiczne, to jednak w praktyce duszpasterskiej wydaje się być zagadnieniem bardzo marginalnym, a wręcz odrzucanym. Być może jest to spowodowane niezrozumieniem istoty kwestii lub też nieświadomością konsekwencji, które może przynieść brak należyście przeprowadzonej kwerendy.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie podstaw teologicznych i prawnych związanych z kwestią kwerendy dokonywanej przed chrztem. W konsekwencji tego można postawić problem, na który będziemy poszukiwali rozwiązania: dlaczego i w jakich sytuacjach należy przeprowadzić kwerendę przedchrzcielną i jakie konsekwencje niesie odstąpienie od takiego badania. Choć praktyka kwerendy jest obecna w Kościele już od wieków, to jednak po publikacji nowego *Kodeksu prawa kanonicznego* w literaturze nie została jeszcze kompleksowo opisana. Dlatego podejmujemy to zagadnienie, aby przedstawić najistotniejsze sprawy z nim związane.

1. FUNDAMENT TEOLOGICZNO-PRAWNY

Podobnie jak bierzmowanie i sakrament święceń, chrzest wyciska charakter sakramentalny, a zatem jest to jeden z trzech sakramentów, których nie można powtarzać, jeśli zostały ważnie udzielone. Jest to zasada wypływająca zarówno z teologii, jak i z norm obowiązującego prawa, które swoje źródło mają jednak w teologicznych przesłankach.

1.1. CHARAKTER SAKRAMENTALNY

Nauka o charakterze sakramentalnym ma swoje fundamenty w Piśmie Świętym. Już w Starym Testamencie przez zwyczaj obrzezania człowiek stawał się własnością Boga, a ten znak mu o tym przypominał (por. Rdz 17,11)¹. Również w Nowym Testamencie (por. Ga 6,17; 2 Kor 1,22; Ef 4,30; 2 Tm 2,19; Ap 3,12; 7,3; 13,16; 14,1-9; 20,4) znajduje się nauczanie o duchowym znaku, stałym, niezmywalnym i wiecznym. Ten znak jest wyciśnięty na duszy przez Boga i zostawia zadatek Ducha w sercu człowieka (por. 2 Kor 1,22). Człowiek, który go posiada, ma specjalną zdolność wykonywania i przyjmowania rzeczy świętych².

O tym duchowym znaku przynależności do Chrystusa mówili już Tertulian oraz św. Augustyn³, najprawdopodobniej to ten drugi zapoczątkował używanie

¹ G.L. MÜLLER. *Dogmatyka katolicka*. Kraków 2015 s. 682.

² CZ. BARTNIK. *Dogmatyka katolicka*. T. 2. Lublin 2003 s. 642.

³ B. SNELA. *Chrzest i bierzmowanie jako sakrament inicjacji chrześcijańskiej*. „Collectanea Theologica” 39:1969 nr 2 s. 20.

terminu «charakter sakramentalny»⁴. W swoim traktacie *O chrzcie*⁵ wielki doktor Kościoła używał obrazu zaczerpniętego z praktyki wojskowej. Była bowiem w armii starożytnego Rzymu praktyka, aby oznaczać ciało żołnierza znakiem imperatora lub dowódcy, któremu żołnierz powinien być podporządkowany i służyć. Dla św. Augustyna punktem porównawczym nie jest samo oznaczenie, ale fakt, że wraz z chrztem jest wezwana Trójca Święta i w ten sposób jesteśmy oddani Trójjedynemu Bogu, a charakter sakramentalny to potwierdza. Co więcej, jest to dla biskupa z Hippony argument, by podkreślić jedność i niepowtarzalność chrztu, ponieważ nie należy on ani do Pawła, ani do Donata, ale do Chrystusa. Kto go otrzymał, oprócz łaski posiada także charakter, który pozostaje niezależny w stosunku do niej⁶. Św. Augustyn pisał w jednym ze swoich listów, że sakrament chrztu jest jeden i identyczny dla wszystkich, a przez to ważny także, jeśli jest udzielany przez heretyków. Jest on skuteczny, aby konsekrować dziecko Chrystusowi. Chociaż nie jest wystarczający, aby mieć udział w życiu wieczny, ta konsekracja Chrystusowi powoduje winę heretyka, który zachowuje charakter Pana, jednak poza owczarnią Pana⁷.

Według św. Tomasza z Akwinu

Znamię wyciśnięte w duszy jest znakiem w tym znaczeniu, że je wytłacza postrzegalny sakrament. Stąd wiemy, że ktoś jest naznaczony znamieniem chrztu, bo został polany postrzegalną wodą. Można także analogicznie zwać znamieniem wszystko to, co komuś coś przedstawia lub wyodrębnia od kogoś, chociaż nie jest postrzegalne⁸.

W stosunku do sakramentu, jako swojej „przyczyny narzędziowej”, znamię nosi właśnie cechę znaku (*signum*), natomiast w relacji do „przyczyny sprawczej”, czyli do Chrystusa, jest Jego pieczęcią (*signaculum*). Charakter sakramentalny jest przede wszystkim i pierwotnie „znamieniem Chrystusa” (*character Christi*)⁹.

Dlatego w celu odróżnienia od łaski uświęcającej ta wewnętrzna przynależność człowieka do Chrystusa ze względu na przyjęty chrzest jest od XIII w. zwana duchowym znamieniem duszy albo charakterem sakramentalnym¹⁰.

⁴ M. MRÓZ. *Charakter sakramentalny a uczestnictwo wiernych w oddawaniu czci Bogu: kilka uwag na kanwie nauki św. Tomasza z Akwinu o «Conformitas Christi»*. „Collectanea Theologica” 80:2010 nr 3 s. 38.

⁵ AUGUSTYN ŚW. *De bapt.* I, 4.5. W: *O chrzcie*. Tłum. A. Żurek. Kraków 2006 s. 36.

⁶ F. COURTH. *I sacramenti. Un trattato per lo studio e per la prassi*. Brescia 2010⁵ s. 90-91.

⁷ „Nam si christiani baptismi sacramentum, quando unum atque idipsum est, etiam apud haereticos valet et sufficit ad consecrationem, quamvis ad vitae aeternae participationem non sufficiat; quae consecratio reum quidem facit haereticum extra Domini gregem habentem dominicum characterem, corrigendum tamen admonet sana doctrina, non iterum similiter consecrandum”. AUGUSTYN ŚW. *Epistola* 98,5. <<https://www.augustinus.it/latino/lettere/index2.htm>> [dostęp: 27.02.2021].

⁸ *STh* III q. 63, a. 1, ad. 2.

⁹ M. MRÓZ. *Charakter sakramentalny a uczestnictwo wiernych* s. 36.

¹⁰ G.L. MÜLLER. *Dogmatyka katolicka* s. 651.

Nauka o charakterze sakramentalnym została uroczycie potwierdzona na Soborze Florenckim i Soborze Trydenckim. We Florencji ojcowie soborowi naucza-
li:

Wśród sakramentów są trzy: chrzest, bierzmowanie i święcenia, które wyciskają na duszy duchowy znak odróżniający od pozostałych. Dlatego nie powtarza się ich u tej samej osoby¹¹.

W podobny sposób wypowiedzieli się ojcowie Soboru Trydenckiego¹².

W celu zwięzłego wyjaśnienia kwestii charakteru sakramentalnego warto posłużyć się pojęciami wypracowanymi przez teologów scholastyków, włączając także św. Tomasza z Akwinu. Chodzi o określenia *sacramentum tantum, res et sacramentum, res sacramenti*. Pierwsze wyraża rzeczywistość zewnętrzną i widzialną. Trzecie odpowiada łasce Bożej udzielonej przez sakrament. Drugiemu natomiast teologowie przypisują rzeczywistość pośrednią, ponieważ podmiot otrzymujący sakrament może tworzyć przeszkody łasce. Istnieją jednak efekty, które mają wymiar teologiczno-kanoniczny i te są natychmiastowe, dlatego konieczne było pojęcie charakteru sakramentalnego (*res et sacramentum*), które odpowiada tym bezpośrednim efektom w kontekście teologiczno-prawnym¹³. Można zatem stwierdzić, że charakter sakramentalny jest takim „łukiem” lub „pomostem między znakiem a łaską¹⁴. Tylko trzy sakramenty: chrzest, bierzmowanie i święcenia, w rzeczywistości oddziałują bezpośrednio na człowieka już w momencie otrzymania sakramentu (*ex opere operato*) i przez całe jego życie (ze względu na ontologiczną zmianę dokonaną przez sakrament), jeśli tylko wierzący otwiera się na działanie łaski wypływającej z tych sakramentów.

Te soborowe i scholastyczne sformułowania stały się źródłem i uzasadnieniem powstania norm prawa kanonicznego w tej materii.

1.2. OBOWIĄZUJĄCE NORMY PRAWNE

W *Kodeksie prawa kanonicznego* znajdują się kanony, które stanowią konsekwencje doktryny Kościoła. Kanon 845 § 1 ogólnie wspomina o charakterze sakramentalnym, który wyciskają trzy sakramenty, dlatego nie można ich powtarzać. W drugim paragrafie tego kanonu prawodawca wymienia konsekwencje

¹¹ SOBÓR FLORENCKI. *Bulla unii z Ormianami. Exultate Deo*. W: *Dokumenty soborów powszechnych*. T. III. Red. A. Baron, H. Pietras. Kraków 2007 s. 507-509.

¹² „Gdyby ktoś mówił, że trzy sakramenty, czyli chrzest, bierzmowanie i święcenia nie wyciskają w duszy znamienia, to znaczy jakiegoś duchowego i nieusuwalnego znaku, wskutek czego nie mogą być powtórzone – niech będzie wyklęty”. SOBÓR TRYDENCKI. *Kanony o sakramentach*. W: *Dokumenty soborów powszechnych*. T. IV/1. Red. A. Baron, H. Pietras. Kraków 2007 s. 359.

¹³ T. RINCÓN-PÉREZ. *La liturgia e i sacramenti nel dritto della Chiesa*. Roma 2014 s. 137.

¹⁴ Cz. BARTNIK. *Dogmatyka katolicka*. T. 2 s. 642.

prawne wynikające z tego, że trzy sakramenty wyciskają charakter. Skoro z jednej strony, ze względu na ten charakter, nie mogą być powtórzone, z drugiej zaś mają ogromne znaczenie nie tylko dla zbawienia jednostki, ale także dla życia duchowego wspólnoty, to w konsekwencji istotnym aspektem jest posiadanie pewności, że sakramenty te zostały „rzeczywiście” i „ważnie udzielone”. Przed warunkowym udzieleniem sakramentu prawodawca powszechny wymaga „starannego badania”, które w praktyce kościelnej – w przypadku pierwszego sakramentu – nazywane jest również kwerendą przedchrzcielną (por. kan. 845 § 2 KPK). Badanie powinno być przeprowadzone starannie, z zamiarem rozwiania powstałej wątpliwości¹⁵.

Oprócz normy o powszechnej zdolności do przyjęcia chrztu, która jednak wyklucza wszystkich, którzy już ten sakrament przyjęli (por. kan. 864 KPK), *Kodeks prawa kanonicznego* w kwestii chrztu zawiera także inne normy, które są konsekwencją niepowtarzalności tego sakramentu.

Uszczegółowieniem ogólnej normy z wprowadzenia do sakramentów jest kan. 869 KPK, który dotyczy sakramentu chrztu. Chociaż podstawą są te same przesłanki, które uzasadniają ogólny przepis o niepowtarzalności sakramentów wyciskających charakter, to jednak należy wspomnieć również o tym, że sakrament chrztu jest podstawą innych sakramentów oraz innych czynności prawnych w Kościele. Dlatego zapis w księdze chrztu jest także zapisem statusu kanonicznego wiernego. Również z tego powodu ustawodawca wprowadził szczegółowe rozwiązania dla tego sakramentu.

W kan. 869 § 1 KPK jest zapisane, że jeśli zachodzi uzasadniona wątpliwość, że chrzest nie został udzielony lub został udzielony w sposób nieważny, to należy ochrzcić warunkowo. Jest to spowodowane tym, że przyjmuje się wyższość konieczności chrztu do zbawienia nad faktem, że sakrament ten mógł już być udzielony. Tylko z tego powodu dopuszczone jest takie postępowanie nawet w przypadku wątpliwości. Wątpliwość musi być uzasadniona, tzn. istnieć nadal, „[...] mimo przeprowadzenia rzetelnych badań w tej sprawie”. A zatem nie jest wystarczająca zwykła wątpliwość lub niepewność, ale taka, która pozostała pomimo przeprowadzonej kwerendy – w doktrynie prawnej określana także jako pozytywna wątpliwość¹⁶.

W tym kontekście należy brać pod uwagę również przepisy dotyczące udowodnienia przyjęcia sakramentu chrztu (por. kan. 876 KPK) oraz zapisu udzielonego sakramentu (por. kan. 877 KPK). Pierwsza kwestia odnosi się do samego faktu przyjęcia chrztu, a w przypadku wątpliwości daje możliwość przeprowadzania dodatkowego badania co do ważności udzielonego sakramentu. Drugie zagadnienie daje możliwość zbadania faktu udzielenia chrztu na podstawie dokumentów.

¹⁵ J. MARTÍN DE AGAR. *Can. 845. W: Exegetical commentary on the Code of canon law. Vol. III/1. Chicago 2004 s. 417.*

¹⁶ M. BLANCO. *Can. 869. W: Exegetical commentary on the Code of canon law s. 472.*

Jest to zagadnienie o tyle ważne, że czasami sam kandydat do chrztu nieświadomie lub świadomie może z różnych przyczyn próbować przyjąć chrzest po raz drugi.

2. SYTUACJE, W KTÓRYCH WYMAGANA JEST KWERENDA

Na podstawie obowiązku przeprowadzenia starannej kwerendy przed chrztem należy przedstawić i wyjaśnić sytuacje, w których takie badanie wydaje się być nieuniknione, celem wyjaśnienia wątpliwości dotyczącej rzeczywistego faktu udzielenia sakramentu lub jego ważności.

2.1. BRAK CHRZTU

W przypadku, kiedy kandydat do chrztu jest osobą dorosłą należy dokonać kwerendy w celu sprawdzenia stanu faktycznego statusu kanonicznego osoby proszącej o sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego. Powody mogą być różne. Ktoś może prosić o sakramenty bez świadomości, że był już ochrzczony, ponieważ wychowywał się w rodzinie niepraktykującej i poza chrztem nie przyjął innego sakramentu, a rodzice nie przekazali mu takiej informacji. Innym przypadkiem jest prośba o sakrament chrztu mimo świadomości, że było się już ochrzczonym. Przesłanki do tego mogą wynikać z chęci wykreowania dla siebie nowego statusu kanonicznego, niekoniecznie zgodnego ze stanem faktycznym. Zazwyczaj jest to związane z chęcią zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim, mimo przeszkody węzła małżeńskiego, co w rzeczywistości skutkuje bigamią, przynajmniej w świetle prawa kanonicznego¹⁷. Podobnie jest w kwestii zmiany płci i chęci stworzenia nowej tożsamości w dokumentacji kościelnej poprzez przyjęcie sakramentu chrztu po dokonaniu zmiany tożsamości w prawie cywilnym. Jednak w tej sytuacji wydaje się być wystarczająca analiza pełnego aktu urodzenia wydanego przez Urząd Stanu Cywilnego, ponieważ w nim powinna znajdować się odpowiednia adnotacja o zmianie tożsamości. Należy wspomnieć, że symulowanie przyjmowania sakramentów jest zagrożone przez prawodawcę powszechnego sprawiedliwą karą, którą może nałożyć dekretem ordynariusz miejsca lub wyrokiem sędziego, w zależności od ciężkości przestępstwa (por. kan. 1379 KPK). Problem powstałby wówczas, gdyby osoba nieochrzczona po zmianie płci chciała przyjąć sakrament chrztu. W tak trudnej sytuacji należałoby zwrócić się za pośrednictwem ordynariusza miejsca do Kongregacji Nauki Wiary, w celu wyjaśnienia każdego przypadku indywidualnie.

¹⁷ W. WENZ, P. WRÓBLEWSKI. *Urząd obrońcy węzła małżeńskiego i procesowe decyzje sędziego na etapie wyrokowania. Zadania wybrane z procesu o nieważność małżeństwa*. Wrocław 2007 s. 131.

2.2. WĄTPLIWOŚĆ UDZIELENIA CHRZTU

Są sytuacje, w których osoba twierdzi, że została ochrzczona, ale nie jest w stanie wykazać tego odpowiednim dokumentem, ponieważ księgi metrykalne zostały zniszczone lub nie ma możliwości uzyskania takiego dokumentu. Prawodawca w takich sytuacjach stwierdza, że „jeśli to nie przynosi nikomu szkody” – do udowodnienia przyjęcia sakramentu chrztu wystarczy oświadczenie jednego wiarygodnego świadka. Jeśli ochrzczony przyjął chrzest w wieku dorosłym, a w kwestii chrztu za dorosłego uznaje się tego, kto ukończył siódmy rok życia (por. kan. 852 § 1 KPK), wówczas wystarczy tylko jego oświadczenie (por. kan. 876 KPK). Należy jednak z rozważą podchodzić do tego, co oznacza „brak szkody” w danym przypadku. Dla przykładu, jeśli chodzi o sakrament małżeństwa, to zawieranie małżeństwa w sytuacji wątpliwego chrztu mogłoby skutkować nie tylko brakiem sakramentu, ale i nieważnością zawieranego związku ze względu na brak dyspensy od przeszkody zrywającej. Dekret Konferencji Episkopatu Polski o prowadzeniu rozmów kanonicznych sugeruje, aby w takich przypadkach *ad cautelam* udzielić dyspensy w przypadku małżeństw mieszanych¹⁸. Przez analogię powinno postąpić się w przypadku małżeństwa nawet dwóch nupturientów katolickich, przy których pozostaje wątpliwość co do udzielenia chrztu przynajmniej po jednej stronie. Jeśli dana osoba nie wyraża zgody na ponowne przyjęcie chrztu, należy udzielić dyspensy w celu uniknięcia nieważności tego związku. Natomiast jeśli po kwerendzie zweryfikują się wszystkie przesłanki i pozostanie wątpliwość co do udzielonego chrztu, a nupturient nie sprzeciwia się przyjęciu chrztu warunkowego, powinno się go udzielić *sub conditionem* (por. kan. 869 § 3 KPK).

2.3. WĄTPLIWOŚĆ WAŻNOŚCI CHRZTU

Jeśli osoba przedstawia świadectwo chrztu z innej wspólnoty kościelnej, rzadziej z Kościoła niebędącego w jedności z Kościołem katolickim¹⁹, może powstać wątpliwość co do ważności chrztu. Dotyczy to szczególnie wspólnot nowych lub mało znanych na danym obszarze. Wówczas wymagane jest badanie ważności chrztu. Może ono wynikać z chęci przystąpienia do Kościoła katolickiego lub z chęci zawarcia sakramentu małżeństwa ze stroną katolicką. Na temat przypadku nupturientów z różnicą wyznania i wątpliwością co do ważności chrztu już zostało

¹⁸ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI. *Dekret ogólny o przeprowadzaniu rozmów kanoniczno-duszpasterskich z narzeczonymi przed zawarciem małżeństwa kanonicznego* (8.10.2019). „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 2019 nr 31 s. 28-49 p. 78.

¹⁹ Rozróżnienie wyjaśnił dokument Kongregacji Nauki Wiary. *Deklaracja Dominus Iesus* (6.08.2000) p 17. <https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20000806_dominus-iesus_pl.html> [dostęp: 2.03.2021].

wspomniane. W sytuacji pragnienia przyjęcia do Kościoła katolickiego w księdze liturgicznej zawarte są następujące wskazania co do takiej kwerendy:

Nie można powtarzać sakramentu chrztu i dlatego nie wolno udzielać ponownie chrztu warunkowego, chyba że istnieje poważna wątpliwość co do faktu lub ważności już udzielonego chrztu. Jeżeli po przeprowadzeniu starannego badania okaże się rzeczą konieczną udzielenie chrztu warunkowego, szafarz w sposób właściwy wyjaśni powody, dla których udziela się w tym przypadku chrztu warunkowego, i udzieli go w formie prywatnej. W każdym przypadku ordynariusz miejsca rozważy, jakie czynności w obrzędzie chrztu warunkowego należy zachować, a jakie opuścić²⁰.

Widoczna jest zgodność przepisów liturgicznych z postanowieniami kodeksowymi (por. kan. 2 KPK), chociaż w niektórych aspektach księga obrzędowa daje więcej wskazań. Jednym z nich jest potwierdzenie, że nad przebiegiem całego procesu powinien czuwać ordynariusz miejsca. Z przytoczonego fragmentu wynika, że nie tylko powinien on decydować o przebiegu liturgii, ale rozważyć całość konkretnej sytuacji i na tej podstawie decydować o obrzędzie chrztu warunkowego. Przepisy liturgiczne podkreślają, że ma się to dokonywać „w każdym przypadku”, a zatem udział ordynariusza miejsca w takiej kwerendzie jest wymagany prawem.

3. MOŻLIWOŚĆ ODSTĄPIENIA OD KWERENDY PRZEDCHRZCIELNEJ

Nie w każdym przypadku jest konieczna kwerenda przedchrzcielna. Prawodawca nie wymaga tego w sytuacjach oczywistych. Jednak w niektórych przypadkach, które do oczywistych już nie należą, kwerenda nie jest możliwa ze względu na różne czynniki lub też nie jest ona konieczna. Warto zatem przedstawić sytuacje, które kwalifikują się do odstąpienia od kwerendy przedchrzcielnej z wyżej podanych przyczyn.

3.1. PRAWNE PODSTAWY ODSTĄPIENIA OD KWERENDY

Przepisy prawa kanonicznego dotyczące chrztu wyraźnie stanowią, gdzie jest właściwe miejsce przyjęcia tego sakramentu. Prawodawca wprowadził regułę, że

Dorośli ma przyjmować chrzest we własnym kościele parafialnym, dziecko zaś w kościele parafialnym swoich rodziców (kan. 857 § 2 KPK).

Od tej reguły można jednak odstąpić, jeśli co innego doradza słuszna przyczyna. Dlatego w przypadku chrztu dziecka, jeśli odbywa się on w parafii, do której należą jego rodzice, taka kwerenda nie jest wymagana, ponieważ temu proboszczowi

²⁰ *Obrzędy przyjęcia ważnie ochrzczonych. Wstęp.* W: *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych.* Katowice 2016 p. 7.

została specjalnie powierzona funkcja udzielenia chrztu (por. kan. 530, 1° KPK). Jednak gdyby chrztu udzielił szafarz niebędący duchownym lub proboszczem, np. ze względu na niebezpieczeństwo śmierci dokonał tego ktoś z personelu medycznego, to ta osoba zawsze powinna powiadomić proboszcza parafii o udzieleniu chrztu. Takie powiadomienie ma na celu upewnienie się o ważności chrztu i dokonaniu adnotacji w księdze metrykalnej (por. kan. 878 KPK)²¹. W przypadku rodziców, którzy nie są związani węzłem małżeńskim lub byli, lecz już nie mieszkają razem, za właściwe miejsce chrztu należy przyjąć miejsce zamieszkania rodzica, któremu została powierzona opieka nad dzieckiem. W przypadku wątpliwości należy upewnić się u proboszcza drugiego rodzica, czy dziecko nie zostało już ochrzczone.

Jeśli chodzi o dorosłych kandydatów do chrztu, wymagana jest kwerenda w miejscach wcześniejszego zamieszkania, ponieważ tam kandydat mógł być ochrzczony i nie może nie być tego świadomy.

Podsumowując, tylko w przypadku, kiedy kandydatami do chrztu są dzieci i postępuje się zgodnie z regułą podaną w kan. 857 § 2 KPK, można odstąpić od kwerendy. W innych przypadkach należy upewnić się, że dziecko lub dorosły nie został wcześniej ochrzczony.

3.2. PRZYSPOSOBIENIE DZIECKA

W przypadku przysposobienia sprawa jest bardziej skomplikowana. Są sytuacje, w których przeprowadzenie kwerendy przedchrzcielnej jest trudne, niemalże niemożliwe, a co za tym idzie właściwie nieskuteczne. Dzieje się tak, gdy mamy do czynienia z utajnieniem danych o pochodzeniu dziecka lub gdy dziecko zostało podrzucone i nie mamy informacji o tym, czy zostało już ochrzczone. Nawet jeśli zostałby dołączony list z informacją, że dziecko zostało ochrzczone, bez konkretnych danych byłoby to niewystarczające do stwierdzenia faktu chrztu (por. kan. 876 KPK). W takich sytuacjach zakłada się brak chrztu ze względu na utrzymującą się wątpliwość co do takiego faktu (por. kan. 845 § 2; 869 § 1 KPK).

W sytuacji, w której wiadomo, że dziecko jest ochrzczone, ale rodzice pragną na podstawie nowego aktu urodzenia dokonać nowego zapisu w księdze metrykalnej swojej parafii, wówczas, zgodnie z dekretem ogólnym Konferencji Episkopatu Polski dotyczącym sporządzania i modyfikacji aktu chrztu w związku z przysposobieniem, możliwe jest sporządzenie takiego zapisu zgodnie z brzmieniem dokumentów cywilnych, jednak z zaznaczeniem (jeśli to możliwe i zgadzają się na to przysposabiający) daty i miejsca chrztu oraz danych rodziców biologicznych jako adnotacji po stwierdzeniu, że dziecko zostało przysposobione. Na marginesie

²¹ W. WENZ. *Kancelaria parafialna jako przestrzeń kościelnego posługiwania. Studium kano-niczno-pastoralne*. Wrocław 2008 s. 132-133.

dotychczasowego aktu ordynariusz miejsca ma obowiązek polecić umieszczenie klauzuli zabraniającej ujawnienie²². Jeśli jednak do wniosku o sporządzenie nowego aktu chrztu nie zostanie dołączona metryka chrztu, to proboszcz parafii, w której ma być taki zapis sporządzony, powinien przeprowadzić staranną kwerendę, chyba że ta okazuje się *a priori* niemożliwa, ponieważ nie ma jakichkolwiek przesłanek, gdzie należy prowadzić takie badanie²³. W przypadku pozostających wątpliwości co faktu chrztu, należy zastosować się do zaleceń kurii biskupiej, która po potwierdzeniu właściwego przeprowadzenia kwerendy powinna zalecić chrzest warunkowy. O specyfice kwerendy dziecka przysposobionego również jest mowa w dekrecie Konferencji Episkopatu Polski²⁴.

3.3. BADANIE WAŻNOŚCI CHRZTU DOKONANE PRZEZ STOLICĘ APOSTOLSKĄ

Nie jest potrzebne badanie ważności chrztu, kiedy osoba, która chce zostać przyjęta do wspólnoty Kościoła katolickiego, przedstawia świadectwo chrztu ze wspólnoty, w której ważność chrztu została zakwestionowana przez Stolicę Apostolską.

Do ważności sakramentu chrztu jest potrzebna odpowiednia materia i forma sakramentu, a także intencja szafarza oraz intencja przyjmującego, jeśli jest dorosły (por. kan. 869 § 2 KPK). W przypadku Kościołów i wspólnot, które nie są w pełnej jedności z Kościołem katolickim, należy zastosować takie kryteria badania ważności chrztu. Co więcej, w przypadku badania formy sakramentu należy zwrócić uwagę, aby były wszystkie elementy „koniecznej formuły słownej” (kan. 849 KPK), którymi są: jedność natury boskiej i tajemnica Trójcy Świętej²⁵. Znaczący brak tych dwóch elementów lub nawet jednego z nich, jak również użycie znaczenia terminów niezgodnych z intencją Kościoła w formule, powoduje nieważność tego sakramentu. Na potwierdzenie tej tezy wystarczy przytoczyć deklarację Kongregacji Nauki Wiary z 5 czerwca 2001 r. dotyczącą ważności chrztu udzielonego we wspólnocie o nazwie Kościół Jezusa Chrystusa Świętych Dni Ostatnich, powszechnie zwanej mormonami. Mimo iż pozornie wydają się być zachowane elementy konieczne w formule słownej sakramentu, to jednak doktryna tej wspólnoty

²² KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI. *Dekret ogólny Konferencji Episkopatu Polski dotyczący sporządzenia i modyfikacji aktu chrztu w związku z przysposobieniem* (14.03.2017). „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 2018 nr 30 s. 46-47 p. 6.

²³ B. TROJANOWSKI. *Zmiany i adnotacje w księgach metrykalnych*. „Kościół i Prawo” 21:2019 nr 2 s. 62.

²⁴ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI. *Dekret ogólny Konferencji Episkopatu Polski dotyczący sporządzenia i modyfikacji aktu chrztu* s. 46-47 p. 3.

²⁵ T. RINCÓN-PÉREZ. *La liturgia e i sacramenti* s. 153.

pokazuje, że nie ma tam wiary w jedność natury boskiej²⁶. Z tego powodu Kongregacja dała odpowiedź negatywną, a zatem stwierdziła, iż jest to chrzest nieważny.

Ta sama dykasteria Kurii Rzymskiej powróciła do zagadnienia formuły sakramentalnej i jej wpływu na ważność chrztu w 2008 r., kiedy egzaminowała wątpliwości dotyczące formuły słownej, która przetłumaczona na język polski brzmi następująco: „Ja ciebie chrzczę w imię Stworzyciela i Odkupiciela, i Uświęciiciela” oraz „Ja ciebie chrzczę w imię Stworzyciela i Wyzwoliciciela, i Wspomożyciciela”. Kongregacja odpowiedziała, że chrzest przy użyciu takich słów jest nieważny, a osoby, które zostały w ten sposób ochrzczone, powinny być ochrzczone powtórnie²⁷.

Trzecią interwencją tejże dykasterii w ostatnich latach była odpowiedź na wątpliwość, czy ważny jest chrzest udzielany z użyciem formuły: „My ciebie chrzczymy w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego”. W tym przypadku, chociaż formuła sakramentalna wydaje się niemal identyczna z tą zawartą w księgach liturgicznych, to jednak zmiana liczby z pojedynczej na mnogą niesie ze sobą zmianę akcentu z tego, który chrzci na aspekt społeczny. Nie jest istotny szafarz sakramentu, ale wspólnota czy rodzina kandydata do chrztu. Tak jakby zapomniano soborowe stwierdzenie zawarte w *Konstytucji o liturgii świętej*: „gdy ktoś chrzci, sam Chrystus chrzci”²⁸, które z kolei jest zainspirowane nauczaniem św. Augustyna²⁹, uwydatniając w ten sposób, że to Jezus Chrystus jest protagonistą akcji sakramentalnej dokonywanej przez szafarza. Chrystus nie jest tylko przekazicielem łaski, dlatego nie można przenosić akcentu z protagonisty akcji sakramentalnej na jej społeczny wymiar³⁰.

Te i inne interwencje Kongregacji Nauki Wiary³¹ mogą stanowić również pomoc w prowadzeniu kwerendy w przypadkach niebadanych przez Stolicę Apostolską, która nigdy nie podjęła się zadania stworzenia kompletnej i oficjalnej listy tych wspólnot, które nie mają ważnego chrztu, przede wszystkim ze względu na złożoność materii³².

²⁶ L. LADARIA. *Zagadnienie ważności chrztu udzielanego w Kościele Jezusa Chrystusa Świętych Dni Ostatnich*. <<https://opoka.org.pl/biblioteka/T/TD/chrzestmormonow.html#p11>> [dostęp: 2.03.2021].

²⁷ KONGREGACJA NAUKI WIARY. *Responsa ad proposita dubia de validitate baptismatis* (1.02.2008). „Acta Apostolicae Sedis” [dalej: AAS] 100:2008 s. 200.

²⁸ SOBÓR WATYKAŃSKI II. *Konstytucja o liturgii świętej Sacrosanctum Concilium* (4.12.1963) p. 7.

²⁹ AUGUSTYN ŚW. *In Ioannis Evangelium* VI,1,7: PL 35, 1428 lub <https://www.augustinus.it/latino/commento_vsg/index2.htm> [dostęp: 2.03.2021].

³⁰ *Nota dottrinale circa la modifica della formula sacramentale del Battesimo* [00923-IT.01]. <<https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2020/08/06/0406/00923.html>> [dostęp: 2.03.2021].

³¹ Wcześniej były jeszcze odpowiedzi w sprawie chrztu udzielanego przez „Christian Community” (zob. KONGREGACJA NAUKI WIARY. *Notificatio* (9.03.1991). AAS 83:1991 s. 422) oraz przez „The New Church” (zob. KONGREGACJA NAUKI WIARY. *Notificatio* (20.11.1992). AAS 85:1993 s. 179).

³² B.F. PIGHIN. *Diritto sacramentale canonico*. Venezia 2016 s. 104.

4. SPOSOBY POSTĘPOWANIA PODCZAS KWERENDY PRZEDCHRZCIELNEJ

Kierunki prowadzenia badania faktu chrztu oraz jego ważności podają przepisy kodeksowe. Prawodawca wymaga, aby przed warunkowym udzieleniem sakramentu chrztu, który wyciska charakter niezacierałny, dokonać „starannego dochodzenia” dotyczącego faktu, czy dana osoba była „rzeczywiście” lub „ważnie” ochrzczona. Kwerenda przedchrzcielna może mieć zatem podwójny charakter: w pierwszej kolejności należy zbadać sam fakt otrzymania chrztu, w drugiej należy przeegzaminować, czy zostały zachowane wszystkie elementy wymagane do jego ważności (por. kan. 845 § 2 KPK).

Takie dochodzenie powinno opierać się na świadectwie osób, które brały udział w celebracji sakramentu i są godne zaufania (chrzestni, rodzina), na deklaracji samej osoby zainteresowanej oraz na zdjęciach, filmach itd. Po takim badaniu można uzyskać jeden z trzech wyników: 1) pewność, że sakrament nie został udzielony – wtedy należy udzielić chrztu, jeśli osoba zainteresowana o to prosi; 2) pewność, że sakrament został udzielony z zachowaniem elementów do jego ważności – w takim przypadku nie można udzielić chrztu po raz drugi; 3) jeśli po starannie przeprowadzonym badaniu pozostaje wątpliwość, czy sakrament został udzielony bądź jest uzasadniona wątpliwość, czy został udzielony ważnie – należy udzielić chrztu warunkowo³³.

Prawodawca wymaga, aby przeprowadzono rzetelne badanie, które może opierać się na określonych czynnościach. W pierwszej kolejności jest to weryfikacja najbardziej prawdopodobnych miejsc, w których osoba mogła być ochrzczona, i sprawdzenie ksiąg chrzcielnych tychże parafii. Można oprzeć się na świadectwie wiarygodnych osób, które były świadkami sakramentu, np. rodzice, starsze rodzeństwo (osoby, które znają od dzieciństwa osobę zainteresowaną i pamiętają całe jej życie, ponieważ były blisko niej), a które pod przysięgą będą mogły stwierdzić fakt, że dana osoba nie została ochrzczona. W przypadku chrztu udzielonego nieważnie może to być analiza filmu video lub fotografii, która może wykazać, czy została zachowana materia lub forma. Oświadczenie osoby zainteresowanej może być istotne do stwierdzenia nieważności sakramentu chrztu w przypadku dorosłego, który stwierdził, że wcześniej chrzest przyjął np. dla żartu lub ze względu na jakiś zakład. Brak właściwej intencji dorosłego kandydata do chrztu również powoduje jego nieważność³⁴. Należałoby także, używając wszystkich możliwych środków, w podobny sposób zweryfikować intencję szafarza oraz zastosowanie przez niego formuły słownej sakramentu i jej znaczenie (por. kan. 869 § 2 KPK), jeśli pojawiają się wątpliwości w tej kwestii.

³³ J. MARTÍN DE AGAR. Can. 845 s. 417.

³⁴ P. MAJER. *Intencja przyjęcia chrztu przez dorosłego jako warunek ważności sakramentu*. „Prawo i Kościół” 2006 nr 1 2006 s. 25-26.

Jeśli po tak dokonanym badaniu pozostają uzasadnione wątpliwości, wówczas należy przedstawić wyniki kwerendy ordynariuszowi miejsca, aby ten określił, czy i w jaki sposób należy udzielić chrztu warunkowo.

5. CHRZEST UDZIELONY WARUNKOWO

Chociaż *Kodeks* wspomina w dwóch miejscach o sakramencie chrztu, którego można udzielić warunkowo, jeśli pozostają wątpliwości co do udzielenia chrztu lub jego ważności, to jednak należy stwierdzić, że w księgach liturgicznych nie ma formularza do udzielenia *sub conditionem* tego sakramentu. Nie jest to raczej brak wypełnienia woli prawodawcy, ale konsekwencja logiczna. Nie jest bowiem konieczne wypowiedzianie jakiegoś warunku, np. „Jeśli nie zostałeś ochrzczony...”. Warunek jest zawarty już *implicite* w samej normie określającej zdolność do przyjęcia chrztu (por. kan. 864 KPK). Oznacza to, że jeśli sakrament był wcześniej udzielony i był ważny, podczas takiej celebracji niczego się nie dodaje, nic ona nie zmienia w życiu duchowym i statusie kanonicznym przyjmującego. Natomiast gdy wcześniej nie udzielono tego sakramentu lub był on nieważny, przyjmujący zostaje ochrzczony, ponieważ sakrament dokonuje się ze wszystkimi jego skutkami. Dlatego w przypadku celebracji warunkowej nie należy dodawać nic, czego nie ma w księgach liturgicznych, a elementy, które należy zastosować z ksiąg liturgicznych, określa ordynariusz miejsca. Oczywiście, dodanie zdania o chrzcie warunkowym przed formułą sakramentalną nie powoduje nieważności sakramentu, gdyż szafarz wypowiada całą formułę sakramentalną, a część przed nią stanowi swoistego rodzaju „preambułę” wyjaśniającą, której nie zawierają jednak księgi liturgiczne. Trudno się zatem na nią zgodzić bez zatwierdzenia jej przynajmniej przez ordynariusza miejsca.

Taka interpretacja wydaje się być zgodna z intencją prawodawcy, który w kan. 869 § 3 KPK domaga się pouczenia i wyjaśnienia powodów wątpliwej ważności chrztu, a w konsekwencji także chrztu warunkowego.

ZAKOŃCZENIE

Sakrament chrztu ma istotne znaczenie w życiu każdego wiernego. Po pierwsze ze względu na fakt, że chrzest jest potrzebny do zbawienia osoby wierzącej, która ma możliwość go przyjąć, po drugie ponieważ jest bramą do innych sakramentów oraz czyni wiernego zdolnym do posiadania praw i obowiązków w Kościele. Dlatego istotne jest, aby przy kolejnych krokach wtajemniczenia chrześcijańskiego, przy przyjmowaniu innych sakramentów oraz w różnych sytuacjach życia Kościoła upewnić się, że dane czynności wykonywane są ważnie, gdyż osoba jest rzeczywiście ochrzczona.

Trzeba to zrobić także ze względu na dalsze konsekwencje, np. nieważność przyjęcia innego sakramentu, a co za tym idzie następstwa duchowe, ponieważ osoba nie otrzymała łaski sakramentalnej. Ten ostatni aspekt powinien być wiodący w kwestii odpowiedzialności duszpasterzy co do właściwego weryfikowania ważności chrztu i rzetelnego prowadzenia kwerendy, w celu ustalenia faktu udzielenia tego sakramentu osobie, która się zgłasza. Odpowiednio wczesne domaganie się potwierdzenia chrztu w przypadku nieprawidłowości pozwoli na przeprowadzenie niezbędnego badania, co będzie z pożytkiem dla zainteresowanych, ponieważ da możliwość wyjaśnienia powstałych wątpliwości.

BIBLIOGRAFIA

- AUGUSTYN ŚW.: *In Ioannis Evangelium* VI,1,7: PL 35, 1428 lub <https://www.augustinus.it/latino/commento_vsg/index2.htm> [dostęp: 2.03.2021].
- AUGUSTYN ŚW.: *De baptismo*. W: *O chrzcie*. Tł. A. Żurek. Kraków 2006.
- AUGUSTYN ŚW.: *Epistola* 98. <<https://www.augustinus.it/latino/lettere/index2.htm>> [dostęp: 27.02.2021].
- BARTNIK CZ.: *Dogmatyka katolicka*. T. 2. Lublin 2003.
- BLANCO M.: Can. 869. W: *Exegetical commentary on the Code of canon law*. Vol. III/1. Chicago 2004.
- COURTH F.: *I sacramenti. Un trattato per lo studio e per la prassi*. Brescia 2010⁵.
- KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI: *Dekret ogólny Konferencji Episkopatu Polski dotyczący sporządzenia i modyfikacji aktu chrztu w związku z przysposobieniem* (14.03.2017). „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 2018 nr 30 s. 46-47.
- KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI: *Dekret ogólny o przeprowadzaniu rozmów kanoniczno-duszpasterskich z narzeczonymi przed zawarciem małżeństwa kanonicznego* (8.10.2019). „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 2019 nr 31 s. 28-49.
- KONGREGACJA NAUKI WIARY: *Notificatio* (20.11.1992). AAS 85:1993 s. 179.
- KONGREGACJA NAUKI WIARY: *Notificatio* (9.03.1991). AAS 83:1991 s. 422.
- KONGREGACJA NAUKI WIARY: *Responsa ad proposita dubia de validitate baptismatis* (1.02.2008). AAS 100:2008 s. 200.
- KONGREGACJA NAUKI WIARY: *Deklaracja Dominus Iesus* (6.08.2000). <https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20000806_dominus-iesus_pl.html> [dostęp: 2.03.2021].
- LADARIA L.: *Zagadnienie ważności chrztu udzielanego w Kościele Jezusa Chrystusa Świętych Dni Ostatnich*. <<https://opoka.org.pl/biblioteka/T/TD/chrzestmormonow.html#p11>> [dostęp: 2.03.2021].
- MAJER P.: *Intencja przyjęcia chrztu przez dorosłego jako warunek ważności sakramentu*. „Prawo i Kościół” 2006 nr 1 s. 21-35.
- MARTÍN DE AGAR J.: Can. 845. W: *Exegetical commentary on the Code of canon law*. Vol. III/1. Chicago 2004.

- MRÓZ M.: *Charakter sakramentalny a uczestnictwo wiernych w oddawaniu czci Bogu: kilka uwag na kanwie nauki św. Tomasza z Akwinu o «Conformitas Christi»*. „Collectanea Theologica” 80:2010 nr 3 s. 35-53.
- MÜLLER G.L.: *Dogmatyka katolicka*. Kraków 2015.
- Nota dottrinale circa la modifica della formula sacramentale del Battesimo [00923-IT.01]. <<https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2020/08/06/0406/00923.html>> [dostęp: 2.03.2021].
- Obrzędy przyjęcia ważnie ochrzczonych*. W: *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*. Katowice 2016.
- PIGHIN B.F.: *Diritto sacramentale canonico*. Venezia 2016.
- RINCÓN-PÉREZ T.: *La liturgia e i sacramenti nel diritto della Chiesa*. Roma 2014.
- SNELA B.: *Chrzest i bierzmowanie jako sakrament inicjacji chrześcijańskiej*. „Collectanea Theologica” 39:1969 nr 2 s. 5-24.
- SOBÓR FLORENCKI: *Bulla unii z Ormianami. Exultate Deo*. W: *Dokumenty soborów powszechnych*. T. III. Red. A. Baron, H. Pietras. Kraków 2007.
- SOBÓR TRYDENCCKI: *Kanony o sakramentach*. W: *Dokumenty soborów powszechnych*. T. IV/1. Red. A. Baron, H. Pietras. Kraków 2007.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II: *Konstytucja o liturgii świętej Sacrosanctum Concilium*. W: *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Poznań 2002 s. 23-78.
- TOMASZ Z AKWINU ŚW.: *Suma teologiczna*. Vol. 27: *Chrzest i bierzmowanie*. Londyn 1984.
- TROJANOWSKI B., *Zmiany i adnotacje w księgach metrykalnych*. „Kościół i Prawo” 2019 nr 2 s. 49-71.
- WENZ W., WRÓBLEWSKI P.: *Urząd obrońcy węzła małżeńskiego i procesowe decyzje sędziego na etapie wyrokowania. Zadania wybrane z procesu o nieważność małżeństwa*. Wrocław 2007.
- WENZ W.: *Kancelaria parafialna jako przestrzeń kościelnego posługiwania. Studium kanoniczno-pastoralne*. Wrocław 2008.

Streszczenie: Prawodawca wymaga, aby, w przypadku wątpliwości, czy ktoś został ochrzczony lub czy jego chrzest jest ważny, przeprowadzić staranne badanie przed udzieleniem warunkowo sakramentu chrztu. Takie badanie nosi w praktyce duszpasterskiej nazwę kwerendy przedchrzcielnej. Ma ona swoje uzasadnienie nie tylko w wymogach prawa kanonicznego, ale przede wszystkim w teologii. Teologiczna nauka o charakterze sakramentalnym powoduje, że trzy sakramenty raz przyjęte nie mogą być powtarzane, ze względu na wyciśnięty wcześniej charakter. Stąd też przepisy prawa kanonicznego w przypadku wątpliwości nakazują przeprowadzenie rzetelnego badania co do stanu faktycznego.

Słowa kluczowe: chrzest, badanie przedchrzcielne, chrzest warunkowy, charakter sakramentalny, księgi metrykalne.